

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.8>**Н. С. Бурмакіна**кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Поліського національного університету

ФОРМУВАННЯ ПРАГМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТА ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено проблемі підготовки студентів у закладах вищої освіти до іншомовної комунікативної компетентності. Аналіз наукових робіт доводить, що ключовим компонентом цієї компетентності є прагматичний. Сформований прагматичний компонент передбачає коректне застосування лінгвістичних і паралінгвістичних засобів у ситуації спілкування та відображає здатність побудувати ефективну мовленнєву взаємодію за конкретних умов. Елементами прагматики є вихідна передумова, дейксис, мовленнєвий акт та імплікатура. Формування прагматичного компонента – це тривалий процес із застосуванням завдань, що відповідають рівню сформованості іншомовної комунікативної й фахової компетентностей студентів і мають міждисциплінарний характер. Основними підходами під час формування компонента є дедуктивний та індуктивний. У статті розглянуто можливі причини неефективного формування прагматичного компонента іншомовної комунікативної компетентності студентів, акцентовано увагу на способах досягнення бажаного результату. Труднощі під час формування прагматичного компонента можуть бути спричинені власне викладачем у разі відсутності в нього знань з прагматики та педагогічних методів її формування, унаслідок чого студенти відчують розгубленість. Наявність соціокультурної інформації, приклади використання мови в комунікативному контексті, застосування методів, що відповідають інтересам і потребам студентів, продемонстрований зв'язок прагматики та комунікації, коректне оцінювання роботи студентів, різноманіття ситуацій іншомовного контексту упродовж аудиторних занять, комунікативний підхід до роботи зі студентами допомагають успішно сформувати прагматичний компонент іншомовної комунікативної компетентності в студентів закладів вищої освіти. Найефективнішими засобами для формування компонента названо аудіовізуальні матеріали, які наближають роботу в аудиторії до реальної ситуації спілкування. Сучасні Інтернет-ресурси є джерелом для добору різноманітних прикладів комунікативних ситуацій, які можна використовувати в роботі зі студентами.

Ключові слова: студент, іншомовна комунікативна компетентність, прагматичний компонент, аудіовізуальні матеріали, ситуація спілкування.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві сформована іншомовна комунікативна компетентність стає необхідним складником підготовки фахівця будь-якої галузі. Саме тому в закладах вищої освіти вивчення дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Ділова іноземна мова» є обов'язковою частиною освітніх програм як бакалаврату, так і магістратури, а проблема ефективного формування іншомовної комунікативної компетентності посідає місце предмета дослідження в роботах науковців. Так, термін «комунікативна компетентність» розглядається як «здатність спілкуватися за допомогою мови, тобто передавати думки й обмінюватися ними в різних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками спілкування, вибираючи комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування» [1]; як «комплексне інтелектуально-психологічне утворення особистості, що характеризується здатністю людини до ефективного спілкування в різних сферах життє-

діяльності, наявністю знань мовних і мовленнєвих норм, етикету, культурних особливостей, соціального досвіду й уміння використовувати ці знання відповідно до ситуації спілкування» [1].

Іншомовна комунікативна компетентність є здатністю й готовністю до іншомовного спілкування з носіями мови, сприйняття й розуміння партнерів, адекватного та своєчасного вираження своїх розумових намірів [2, с. 359]; сукупність знань, навичок, володіння якими дає змогу практично застосовувати знання іноземної мови в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях з урахуванням лінгвістичних і соціальних правил, яких дотримуються носії мови [3, с. 209].

В опрацьованих нами джерелах знаходимо такі структурні елементи іншомовної комунікативної компетентності: лінгвістична компетенція, тематична компетенція, соціокультурна компетенція, компенсаторна компетенція, навчальна компетенція, комунікативна компетенція, прагматична компетенція [4, с. 147]. Також науковці

виокремлюють у структурі іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей лінгвістичний, соціальний, соціолінгвістичний, соціокультурний, рефлексивний, аутолінгводидактичний, дискурсивний і прагматичний компоненти [5, с. 105]. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти зазначається, що структуру комунікативної компетентності можна представити трьома компонентами – лінгвістичним, соціолінгвістичним і прагматичним [6].

Отже, сьогодні немає єдиного розуміння компонентів і їх уніфікованих назв у структурі іншомовної комунікативної компетентності, але аналіз наукової літератури довів, що структури, запропоновані науковцями, не суперечать одна одній, а лише деталізують вищезазначене поняття. Проте більшість опрацьованих нами робіт указує на наявність прагматичного компонента як необхідного складника іншомовної комунікативної компетентності, дослідження якого й зумовило тему роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Структура іншомовної комунікативної компетентності була ключовою в роботах таких науковців: Я. Андрейко, О. Волошиної, Н. Гальської, З. Корнєвої, Ж. Марфіної, М. Рудіної, Т. Чернюк. Прагматичний компонент структури досліджували Т. Дрозд, Т. Маслова, В. Махінов, В. Яцишина. Проблема ефективного формування вищезазначеного компонента висвітлено в роботах вітчизняних (М. Паласюк, Л. Овчаренко) та зарубіжних науковців (А. Баррон (Barron), М. Хорайх (Choraih), Л. Елізондо (Elizondo), Н. Ідрі (Idri), А. Лоутфі (Loutfi), А. Мансоор (Mansoor)).

Мета статті – дослідити сутність прагматичного компонента іншомовної комунікативної компетентності, проаналізувати труднощі формування поданого компонента, виявити особливості його ефективного формування в студентів закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до теми дослідження, акцентуємо увагу на прагматичному компоненті іншомовної комунікативної компетентності. У вітчизняній науковій літературі знаходимо такі визначення прагматичного складника:

– здатність користувача логічно пов'язувати речення з метою продукування зв'язних відрізків мовлення [4, с. 147];

– здатність володіти всім комплексом комунікативної поведінки як сукупністю норм і традицій спілкування в тій чи іншій лінгвокультурній спільноті [5];

– уміння інтерпретувати й самостійно породжувати цілісні дискурси, тобто тексти, які розгортаються в певному контексті, і використовувати схеми інтеракції, або моделі спілкування, дотри-

муючись вимог зв'язності, логічної організації та риторичної ефективності висловлювань [6];

– використання мовцем мовних і паралінгвістичних засобів (кінетики, такесики, проксемики, паралінгвістики, екстралінгвістики) для впливу на співбесідника в процесі іншомовної комунікації [7, с. 255–256];

– правила входження в контакт зі співрозмовником, здатність підтримувати його впродовж усього процесу спілкування та логічно завершити; здатність оперативно орієнтуватися в комунікативній стратегії іншомовного висловлювання, тобто вмінням адаптувати мовленнєво-мисленнєві процеси до умов, заданих ситуацією спілкування [8, с. 168];

– обізнаність із принципами: організації, структурування й укладання повідомлень; використання та здійснення в процесі спілкування комунікативних мікрофункцій (надання й запис фактичної інформації, вираження ставлення до різних фактів і феноменів, що виявляються в процесі спілкування, спонукання, тощо) та макрофункцій (опис, розповідь, коментар, пояснення, вимога, роз'яснення, інструкція, демонстрація, аргументація, переконання тощо) [9].

Необхідно звернути увагу на те, що в зарубіжних авторів, як правило, зустрічається термін «прагматична компетентність», адже означає здатність на практиці застосовувати прагматичні знання, уміння та навички. Нашу увагу привернули такі визначення зарубіжних колег:

– прагматична компетентність – це знання умов і способу доречного застосування мови відповідно до поставлених цілей [10];

– знання лінгвістичних ресурсів мови для продукування висловлювань, знання контекстуального використання цих ресурсів [11].

Відповідно до досліджень науковців, прагматика складається з вихідної передумови (обумовлює лінгвістичну взаємодію та передбачає наявність інформації про мету спілкування); дейксису (вказівна функція мовної одиниці, що передбачає локалізацію й ідентифікацію осіб, предметів, подій, процесів відносно просторового й часового контексту, який створюється актом висловлення й комунікантами [12]); мовленнєвого акту; імплікатури (розкодована інтенція невербалізованої інформації [13]) [14].

Проаналізувавши сутність ключового поняття дослідження, можемо зробити висновок, що рівень сформованості прагматичного компонента безпосередньо впливає на загальний рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності, адже поєднує знання мови та паралінгвістичних засобів і проявляється в умінні брати участь у конкретному дискурсі, за певних умов, передбачаючи реакцію співрозмовника.

Саме прагматична компетентність, яка передбачає вживання як вербальних, так і невер-

бальних засобів спілкування задля досягнення комунікативної мети, є найбільш важливою й водночас складною в опануванні іноземною мовою. Складність, проте, полягає в тому, що прагматика, наявна в мовленні, не може розглядатися окремо від лінгвістичних і соціокультурних особливостей іншомовної комунікації, тому її вивчення має інтегруватися в навчання на всіх рівнях шляхом створення комунікативних ситуацій, де іноземна мова є засобом спілкування, а не об'єктом вивчення [6]. Отже, формування прагматичного компонента іншомовної комунікативної компетентності студентів у вищих навчальних закладах є тривалим процесом, що потребує детального дослідження. На наше переконання, ефективне формування означеного компонента є можливим за умов поступового переходу від елементарних завдань до складніших під час роботи зі студентами. Так, здобувачі вищої освіти на початку повинні навчитися розуміти та реагувати в контексті простих повсякденних ситуацій, що передбачають вираження звичайних емоцій (зацікавленості, подяки, вибачення, засмучення тощо). По мірі формування іншомовної комунікативної та фахової компетентностей доречними є завдання складнішого характеру в ситуаціях спілкування. Завдання мають урахувати такі умови:

- рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності студентів;
- рівень сформованості їхньої фахової компетентності;
- міждисциплінарний характер дисципліни «Іноземна мова».

При цьому викладач повинен пам'ятати про «два основні підходи до навчання прагматики: дедуктивний та індуктивний». «За застосування першого прагматичні норми надаються викладачем у вигляді демонстраційних прикладів, студент же аналізує надані приклади. Під час застосування другого підходу здобувач освіти самостійно аналізує наведену інформацію й самостійно пізнає прагматичні норми» [14].

Однак формування прагматичного компонента не завжди є ефективним, адже бажаний результат залежить як від викладача, так і від студента. Труднощі у викладача викликає нестача часу через перевантажену навчальну програму; недостатність знань щодо культури мови [10]; відсутність знань про педагогічні технології та роботу з ними. Труднощі в студента можуть викликати власні емоції впродовж виконання завдання (зніжковість, вагання, страх, нерішучість, сумнів, відсутність впевненості), а також зниження мотивації до навчання [14]. Отже, для успішного формування прагматичного компонента викладач повинен знати прагматичні варіації; межі застосування прагматичних норм у мові, що вивчається; мету прагматичної інформації; як навчити прагма-

тики; ступінь підготовки студентів; роль прагматики іноземної мови в освітньому контексті [14].

Як саме можна покращити результати студентів:

- надати студентам більше соціокультурної інформації про країни, мова яких вивчається;
- навести приклади використання іноземної мови в широкому спектрі життєвого комунікативного контексту;
- застосовувати методи й завдання, що відповідають інтересам і потребам студентів;
- чітко та зрозуміло пояснити зв'язок прагматики й комунікації, допомогти ідентифікувати негативний вплив неправильної взаємодії зі співрозмовником;
- оцінюючи усну підготовку студентів, акцентувати увагу не лише на помилках у граматиці та лексиці, а й на неправильному доборі висловлювань у ситуації спілкування; установити пріоритети: що виправляти, коли виправляти та як виправляти відповідно до ситуації комунікації, що виконується студентом;
- на кожен тему добрати життєву ситуацію іншомовного контексту; надати студентам необхідну термінологію та вирази;
- створювати в аудиторії різні комунікативні ситуації-завдання;
- бути гідом і помічником в аудиторії [15].

На нашу думку, найкращими засобами для формування прагматичного компонента іншомовної комунікативної компетентності є аудіовізуальні матеріали. Робота ж із текстами та підручниками є неефективною. «Підручники не дають реалістичний приклад спілкування студентам» [10]. «Підручники не відображають реальні життєві ситуації; використання ж відео чудово підходить, щоб наблизити реальне життя до аудиторії та дати можливість збільшити соціопрагматичну та прагмалінгвістичну обізнаність студентів» [16]. До аудіовізуальних засобів зараховуємо мультфільми, фільми, новини, телерекламу, відео-кліпи, освітні телевізійні програми, ток-шоу, ігрові шоу, документальні фільми, телесеріали, спортивні шоу тощо [16]. Сьогодні безліч таких матеріалів може запропонувати Інтернет мережа. Матеріали можуть бути спеціальними, навчальними, спрямованими на опанування мови або ж мати автентичний характер. Матеріали можна застосовувати зі студентами різного рівня володіння іноземною мовою, з різним рівнем фахової компетентності.

Висновки і пропозиції. Формування прагматичного компонента є важливим складником у структурі іншомовної комунікативної компетентності, адже відображає здатність застосовувати лінгвістичні та паралінгвістичні знання й навички в конкретній ситуації спілкування. Найефективнішими засобами для формування прагматичного компонента є аудіовізуальні

матеріали, які допомагають створити умови для невимушеного процесу мовленнєвої взаємодії. Формування прагматичного компонента вимагає від викладача ретельної підготовчої роботи та ґрунтовних фахових знань.

Перспективою подальших досліджень є розроблення завдань, спрямованих на розвиток прагматичного компонента іншомовної комунікативної компетентності студентів у закладах вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Рудіна М. Іншомовна комунікативна компетентність як складова професіоналізму майбутніх учителів. *Освіта на Луганщині*. 2013. Вип. 2. С. 153–158.
2. Чернюк Т. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетентності фахівця з фізичної культури і спорту. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. Вип. 19. С. 358–363.
3. Волошина О.В. Іншомовна комунікативна компетентність студентів-аграріїв у незалежній Україні. *Сільське господарство та лісівництво. Серія «Психолого-педагогічні проблеми аграрної освіти»*. 2017. № 6. Т. 2. С. 204–212.
4. Паласюк М. Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів вищих технічних закладів освіти. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2014. Вип. 29 (1). С. 144–154.
5. Овчаренко Л.Р. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwil4sL BjbjoAhXnk4sKHeDzA5wQFjAAegQIBhAB&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firis_nbu%2Fcgii_rbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FProfos_2016_11_20.pdf&usg=AOvVaw3uu9MVnDlro6ZreHgXiHSu.
6. Маслова Т.Б. Прагматична складова іншомовної компетентності. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/maslova_Pragmatic%20component%20of%20foreign%20language%20competence.pdf.
7. Яцишина Н.В. Сутність і структура прагматичної компетентності майбутніх перекладачів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 6. С. 254–263.
8. Махінов В.М. Формування іншомовної комунікативної компетентності при вивченні іноземних мов як основи комунікативної культури студентів. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. 2014. Вип. 116. С. 163–169.
9. Дрозд Т.М. Розвиток комунікативної компетентності вчителів філологічних спеціальностей у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2017. 20 с.
10. Susan Abid Hassan. Exploring the Challenges of Teaching Pragmatic Competence in EFL Classes. URL: <https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&ald=146267>.
11. Barron, anne (2003). Acquisition in interlanguage pragmatics. URL: https://books.google.com.ua/books?id=rWhHhRJqS5oC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2006. 712 с.
13. Маслюк М.Г. Виокремлення типів імплікатур в українській та англійській мовах. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2014. Вип. 34. С. 67–70.
14. Mohamed Amine Choraih, Ayoub Loutfi, Abdullah Mansoor. The Importance of Pragmatic Competence in the EFL Curriculum: Application and Implications. URL: <https://osf.io/u5rc9>.
15. Nadia Idri. Algerian University Students' Pragmatic Failure when speaking EFL: Teachers' Views and Strategies. URL: https://www.futureacademy.org.uk/files/menu_items/other/ep25.pdf.
16. Cinthya Olivares Garita, Lena Barrantes Elizondo. Pragmatics in EFL Teaching: Building Meaning beyond Words through the Use of Videos. URL: https://www.researchgate.net/publication/315597530_Pragmatics_in_EFL_Teaching_Building_Meaning_beyond_Words_through_the_Use_of_Videos.

Burmakina N. The formation of pragmatic component of students' foreign language communicative competence in institutions of higher education

The article is devoted to the problem of development of students' foreign language communicative competence in institutions of higher education. The analysis of scientific researches has proved that pragmatic component is an integral component in the structure of this competence. Developed pragmatic component implies correct application of linguistic and paralinguistic means in a communicative situation and demonstrates interlocutor's ability to interact effectively under certain conditions. The elements of pragmatics are presupposition, deixis, speech act and implicature. It has been proved that the formation of pragmatic component is a long-term process which entails the application of tasks of interdisciplinary

---

character according to the levels of students' professional and foreign language competence. The basic approaches to pragmatic component formation are deductive and inductive. The article determines the main possible causes of pragmatic component formation failure. Lack of teacher's pragmatic knowledge and skills, ignorance of modern teaching methods and techniques are the reasons of pragmatic component failure. As a consequence, students feel frustrated in class. Sociocultural information, examples of the language use in communicative context, the application of methods which are interesting for students and correspond to their needs, interrelation between pragmatics and communication, correct evaluation of students' work, diversity of situations in foreign language context during classroom performance, communicative approach to students can assist in the formation of pragmatic component of foreign language communicative competence effectively in institutions of higher education. The most efficient methods for pragmatic component formation are audiovisual materials as they can create natural communicative environment in class. Modern Internet-resources are the sources of real-life communicative situations which can be applied in teacher's work with students during foreign language classes.

Key words: student, foreign language competence, pragmatic component, audiovisual materials, communicative situation.